

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

**ФАКУЛЬТЕТ ДОШКІЛЬНОЇ, ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ТА МИСТЕЦТВ
ІМЕНІ ВАЛЕНТИНИ ВОЛОШИНОЇ**

КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

ДИПЛОМНА РОБОТА

**на тему: Розвиток пізнавального інтересу дітей
молодшого шкільного віку в процесі образотворчої
діяльності**

Студентки II курсу МАПЗ групи

Освітньої програми *Початкова освіта. Дошкільна
освіта*

Спеціальності *013 Початкова освіта*

Галузі знань *01 Освіта/Педагогіка*

Ступеня вищої освіти *магістра*

Земляної Тетяни Ігорівни

Науковий керівник **Онофрійчук Л.М.**, канд. пед.
наук, ст. викл.

Розширена шкала	_____	
Кількість балів:	_____	Оцінка: ECTS _____
Голова комісії	_____	_____
	(підпис)	(ініціали, прізвище)
Члени комісії	_____	_____
	(підпис)	(ініціали, прізвище)
	_____	_____
	(підпис)	(ініціали, прізвище)
	_____	_____
	(підпис)	(ініціали, прізвище)

м. Вінниця – 2019 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	8
1.1. Пізнавальний інтерес: суть, структура, особливості.....	8
1.2. Дидактична система розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів.....	19
1.3. Стан проблеми розвитку пізнавального інтересу учнів до образотворчого мистецтва в практиці сучасної початкової школи	26
РОЗДІЛ II. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ЗАНЯТЬ ОБРАЗОТВОРЧОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ.....	33
2.1. Використання нетрадиційних художніх технік та прийомів малювання в образотворчій діяльності молодших школярів	33
2.2. Сприймання та аналіз художніх творів як засіб стимулювання пізнавальної активності учнів на заняттях образотворчою діяльністю	43
2.3. Роль мультимедійних технологій у розвитку пізнавального інтересу учнів початкової школи до образотворчого мистецтва.....	53
ВИСНОВКИ	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	70
ДОДАТКИ.....	

АНОТАЦІЯ

Дипломна робота містить 6 таблиць і 35 ілюстрацій. Загальний обсяг – 72 сторінки (без додатків).

Серед найбільш актуальних проблем, які аналізуються в дослідженні – розвиток пізнавального інтересу дітей молодшого шкільного віку, що сприяє особистісно-ціннісному ставленню до дійсності та мистецтва, розвиває естетичну свідомість, загальнокультурну і художню компетентність.

Дослідження проводилось поетапно. На першому етапі – «Теоретичні основи розвитку пізнавального інтересу в учнів початкової школи» розкрита проблема розвитку пізнавального інтересу особистості в психолого-педагогічній науковій літературі; роль образотворчого мистецтва у загальному розвитку особистості; дидактичні умови та стан розвитку пізнавальних інтересів школярів у практиці сучасної початкової школи.

На другому етапі – «Педагогічні умови формування пізнавального інтересу молодших школярів у процесі занять образотворчою діяльністю» обґрунтовано педагогічні умови для ефективного розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів у процесі образотворчої діяльності: використання нетрадиційних художніх технік, розвиток культури художнього сприймання школярів, використання мультимедійних технологій.

За результатами дослідження зроблені висновки та внесені пропозиції щодо використання сучасних інноваційних методів у процесі занять образотворчим мистецтвом у початковій школі.

Ключові слова: пізнавальний інтерес, образотворча діяльність, нетрадиційні техніки малювання, мультимедійні технології.

ВСТУП

Реформа шкільної освіти, її неперервність вимагають від людини самостійного підвищення свого професійного та культурного рівня, здатності ставити і вирішувати задачі самовдосконалення та саморозвитку, вміння постійно навчатися. За Концепцією загальної середньої освіти України передбачається суттєвий перегляд змісту і функцій шкільної художньо-естетичної освіти. Основна її мета – формувати в учнів особистісно-ціннісне ставлення до дійсності та мистецтва, розвивати естетичну свідомість, загальнокультурну і художню компетентність.

За даними досліджень українських вчених Б. Баєва, Г. Балла, М. Боришевського, Ю. Гільбуха, С. Гончаренка, О. Дусавицького, С. Максименка, Ю. Машбиця, В. Моляко, В. Моргуна, С. Москвичова, Н. Побірченко, Н. Порок, В. Рибалки, Г. Середи, І. Синиці, О. Скрипченко, В. Семиченко, Ю. Швалба пізнавально-мотиваційна складова є провідним компонентом навчальної діяльності. Основи мотивації навчання закладаються у початковій школі, адже саме молодший шкільний вік має великі резерви для розвитку і формування пізнавального інтересу учнів.

Питання розвитку пізнавального інтересу школярів, вироблення вмінь самостійно здобувати знання, прагнення пізнавати дійсність завжди перебували у центрі уваги педагогів усіх країн протягом століть.

Роль дитячих інтересів досліджували російські та українські педагоги кінця ХІХ – початку ХХ ст. А. Анастасієв, М. Демков, В. Волжанін, Т. Лубенець, О. Нечаєв, П. Каптерєв та ін. У 40-х роках вивченням ролі інтересу в навчально-виховному процесі займався Л.Гордон. Дещо пізніше у психологічній і педагогічній літературі з'явилися дослідження, в яких висвітлювалась роль пізнавального інтересу у формуванні особистості дитини (С. Рубінштейн, Г. Щукіна, Л. Божович, Н. Морозова, М. Беляєв, Б. Друзь та ін.). Усі автори надають винятково важливого значення інтересу в навчально-виховному процесі. Виховання активного ставлення до будь-якої

діяльності, на їх думку, неможливе без розвитку допитливості, потягу до знань, інтересу до пізнання.

Особливо помітним є вплив пізнавального інтересу на результативність навчання у початкових класах (Н. Бібік, О. Савченко). Багато вчених (І. Бех, Л. Божович, В. Давидов, Л. Єлфімова, О. Леонт'єв, О. Скрипченко та ін.) виділяють молодший шкільний вік як найяскравіший у вираженні інтересу і найсприятливіший для педагогічного керівництва.

Пізнавальний інтерес є рушійною силою, яка відкриває розум і серце дитини. Саме завдяки інтересу дитяча думка послідовно проникає в суть явища чи предмета, відшуковує зв'язки, і, переборюючи перешкоди, досягає радісного осяяння, коли невідоме відкривається в усій логічній цілісності й красі. Здобута ціною праці й творчих зусиль, поєднана з особистим життєвим досвідом, істина у свідомості школяра перетворюється у власне переконання. А це означає, що досягнення основної мети навчання та виховання: учень не тільки збагачується знаннями, а й розвивається і формується, як особистість. Таким чином, розвиток пізнавального інтересу є одним з головних факторів ефективності навчально-виховного процесу.

У процесі розвитку пізнавального інтересу молодших школярів важливу роль відіграє система навчальних предметів початкової школи, а саме предмети художньо-естетичного циклу, зокрема «Мистецтво».

Серед усіх видів мистецтв, образотворче є унікальним у здійсненні завдань як художнього, так і особистісного розвитку. Адже воно є найбільш доступною та емоційно захоплюючою формою творчої діяльності дітей ще з раннього віку.

Образотворча діяльність допомагає кожній дитині увійти у світ творчості та краси, прилучити її до скарбів художньої культури. Завдяки універсальності цього виду мистецтва розвивається емоційно-чуттєва сфера, поглиблюються знання, набувається візуальний і сенсорний досвід.

У дослідженнях психологів, педагогів, методистів розвиток пізнавальних інтересів учнів початкової школи та залучення їх до

образотворчої діяльності розглядається як система, яка ще не отримала належного висвітлення та досліджувалась епізодично. Доведено, що у більшості випадків відсутній аналіз комплексу засобів і методів цілеспрямованого розвитку пізнавальних інтересів учнів в процесі вивчення цього предмета. Окреслений стан проблеми та неоднозначність її визначення зумовили вибір теми дипломного дослідження – «Розвиток пізнавального інтересу дітей молодшого шкільного віку в процесі образотворчої діяльності».

Об’єкт дослідження: процес розвитку пізнавального інтересу молодших школярів.

Предмет: методи розвитку пізнавального інтересу молодших школярів у процесі занять образотворчою діяльністю.

Мета: теоретично обґрунтувати педагогічні умови розвитку пізнавального інтересу учнів молодшого шкільного віку в процесі занять образотворчим мистецтвом.

Гіпотеза: процес розвитку пізнавального інтересу учнів початкової школи в процесі занять образотворчою діяльністю стане ефективнішим, якщо:

- активно використовувати нетрадиційні прийоми та техніки виконання творчих робіт під час занять образотворчою діяльністю;
- систематично залучати учнів до пізнання світу мистецтва через організацію сприймання та художнього аналізу творів образотворчого мистецтва різних видів та жанрів;
- під час занять образотворчою діяльністю активно використовувати мультимедійні технології навчання.

Відповідно до мети було визначено такі **завдання** дипломного дослідження:

- розкрити теоретичні аспекти становлення і розвитку пізнавальних інтересів;

- уточнити категоріальний апарат і розкрити поняття «інтерес», «пізнавальний інтерес», «образотворча діяльність»;
- дослідити стан і проблеми розвитку пізнавального інтересу дітей молодшого шкільного віку;
- розробити критерії, показники та рівні розвитку пізнавального інтересу дітей молодшого шкільного віку;
- визначити педагогічні умови розвитку пізнавального інтересу дітей молодшого шкільного віку.

Для досягнення мети і розв’язання поставлених завдань застосовувалися **методи дослідження**, а саме: *теоретичні*: аналіз нормативних документів; вивчення наукової літератури з проблеми дослідження; вивчення й узагальнення передового педагогічного досвіду; *емпіричні* методи: діагностичні (анкетування, бесіди, інтерв’ю, опитування); педагогічний експеримент.

Експериментальною базою дослідження стала СЗШ I-III ступенів №1 (м. Шаргород, Вінницької області).

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення і результати роботи з даної теми представлені у публікаціях: «Активізація пізнавальної активності учнів початкових класів на інтегрованих уроках «Мистецтво» (зб. матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю молодих учених та студентів «Музичне мистецтво та освіта: досвід та інноваційні шляхи розвитку» (м. Вінниця, 20-21 листопада 2019 року); «Використання нетрадиційних художніх технік та прийомів малювання в образотворчій діяльності молодших школярів» (Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції «Інтеграція світових наукових процесів як основа суспільного прогресу» (м. Київ, 22–23 листопада 2019 р.).

Структура та обсяг дипломної роботи. Дипломна робота складається зі вступу, 2-х розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. У роботі наведено 6 таблиць і 35 ілюстрацій.

ВИСНОВКИ

Результати експериментального дослідження дозволили сформулювати висновки:

1. У процесі вивчення психолого-педагогічної літератури з'ясовано, що пізнавальний інтерес розглядають як основний мотив навчальної діяльності, як виразну інтелектуальну спрямованість особистості на пошук нового у предметах, явищах, подіях, супроводжувану прагненням глибше пізнати їх особливості. За своєю природою інтерес не є вродженою властивістю особистості, він виникає не сам по собі, а обумовлений впливом на людину навколишньої дійсності. Характерними особливостями інтересу є: його усвідомленість, емоційність, особлива вольова спрямованість до пізнання. Головна функція пізнавального інтересу полягає в тому, щоб зблизити учня з учінням, заохотити так, щоб учіння для нього стало бажаним, потребою, без задоволення якої нереальне його формування. Отже, маючи особливий зв'язок з фундаментальною діяльністю - навчанням та учінням, пізнавальний інтерес виступає в освітньому процесі в таких проявах (модифікаціях): пізнавальний інтерес як засіб навчання; пізнавальний інтерес як мотив навчальної діяльності; пізнавальний інтерес як стійка риса особистості.

2. Аналіз дефініцій «інтерес», «пізнавальний інтерес» дозволив нам розробити його структуру, на основі якої було визначено три компоненти: мотиваційно-емоційний, когнітивний; діяльнісний. На основі наявних теоретичних узагальнень, ми пропонуємо своє визначення пізнавального інтересу – це особистісна спрямованість на активне пізнання предметів та явищ навколишньої дійсності, мистецтва, яка характеризується вибірково позитивним, емоційним ставленням до них.

Дослідники пояснюють велику різноманітність інтересів багатством уявлень людини про предмети навколишнього світу та різноманітними емоційними враженнями, які виникають у процесі їх сприймання. Інтерес

сприяє підвищенню активності та самостійності особистості, зміцненню знань. За твердженням науковців, інтереси дітей необхідно виховувати, розвивати, в іншому випадку - вони згасають.

Зокрема, аналіз досліджень дозволив з'ясувати стадії розвитку інтересу молодших школярів: потреба у враженнях (цікавість); допитливість як прояв інтересу до предметів і явищ навколишнього світу; потреба в пізнанні (інтерес), що задовольняється в процесі пізнавальної діяльності.

3. Дослідження стану розвитку пізнавального інтересу учнів до образотворчого мистецтва в практиці сучасної початкової школи, було проведено на базі СЗШ I-III ст. №1 (Шаргородський р-н, м. Вінниця). Також ми ставили за мету на основі отриманих даних визначити зміст і напрямки роботи з розвитку пізнавального інтересу учнів у процесі образотворчої діяльності.

4. Аналіз та узагальнення результатів теоретичних та емпіричних досліджень дозволили нам визначити критерії, які стали основою для розробки діагностичних методик виявлення рівнів пізнавального інтересу молодших школярів. Серед таких критеріїв ми визначили наступні: мотиваційно-емоційний, когнітивний (інформаційно-емоційний), діяльнісно-вчинковий. Використовуючи доречні діагностичні методики, ми отримали конкретні дані про такі показники розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів в царині образотворчого мистецтва як: наявність в учнів інтересу до спілкування з образотворчим мистецтвом та на теми образотворчого мистецтва; потреби дітей у самовираженні; наявність знань з образотворчого мистецтва; прагнення до художнього самовираження в образотворчій діяльності та ін.

За зазначеними критеріями і показниками ми змогли диференціювати *високий, середній і низький рівні* пізнавальних інтересів дітей, визначивши їх ознаки. Відповідно до результатів дослідження нами встановлено, що високий рівень розвитку пізнавальних інтересів мають 23% дітей, середній – відповідно 46%, а низький – 31%.

5. Обґрунтовано педагогічні умови для ефективного розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів: перша – використання нетрадиційних художніх технік в роботі, друга - розвиток культури художнього сприймання школярів, третя - використання мультимедійних технологій. Особлива цінність нетрадиційних технік полягає в тому, що вони дають дітям змогу швидко досягти бажаного результату діяльності, реалізувати власний творчий задум, відійти від стереотипів (монотипія, друкування природними формами, пальчиковий живопис, друкування штампами, друкування поролоном та ін. Також діти з особливим зацікавленням працюють у нетрадиційних техніках, що передбачають використання змішаних матеріалів (малювання воском та фарбами, граттаж, малювання восковими олівцями та аквареллю та ін.).

Під час спостереження за роботою вчителів початкової школи, спілкування з ними ми дійшли висновку, що вони недосконало володіють методикою організації процесу сприймання художніх творів. Досить часто учителі акцентують увагу дітей на змісті художнього твору, залишаючи поза увагою його емоційне наповнення, художній образ, засоби художньої виразності. Ми пропонуємо іншу послідовність етапів процесу сприймання та художньо-естетичного аналізу молодшими школярами творів образотворчого мистецтва: 1-й етап – розвиток самостійності мислення школярів; 2-й етап – розвиток емоційності сприймання; 3-й етап – розвиток художнього мислення учнів; 4-й етап – розвиток логічного мислення учнів; 5-й етап – розвиток пізнавальної активності; 6-й етап – підведення підсумків сприймання твору.

На сучасному етапі розвитку освіти мультимедіа дозволяє об'єднувати в одній комп'ютерній програмно-технічній системі текст, звук, відеозображення, графічне зображення та анімацію. Кожен із застосованих інформаційних компонентів має виражальні засоби та дидактичні можливості, спрямовані на забезпечення оптимізації процесу навчання на заняттях образотворчою діяльністю. Робота з мультимедійними посібниками

дає можливість урізноманітнити форми діяльності на занятті за рахунок одночасного використання ілюстративного, статистичного, методичного, а також аудіо- та відеоматеріалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амонашвили Ш.А. 'Здравствуйте дети!' / Ш.А. Амонашвили. - Москва: 'Просвещение', 1983 - с.208
2. Банковська А.В. Система організації художньої діяльності учнів у контексті особистісно зорієнтованого виховання / А. В. Банковська // Мистецтво та освіта. – 2001. - №3. – с.54-56.
3. Бирка М.Ф Інноваційні засоби навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ippobuk.cv.ua/images/mbyrka_article_024.pdf
4. Бібік Н.М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів: Монографія / Н.М. Бібік. – К.: Віпол, 1998. – 199 с.
5. Білецький П. О. Мова образотворчих мистецтв / П. О. Білецький. – К. : Рад. Шк., 1973 – 127 с.
6. Васьківська С.В. Навчати вчитися, або як допомагати молодшому школяреві в навчанні / С.В. Васьківська // Початкова школа. – 1994. – №6. – С. 10-12.
7. Вороніна І. Організація пізнавальної діяльності в позаурочний час у початковій школі / І. Вороніна //Початкове навчання та виховання. - 2007. - № 28. - С. 10-12
8. Выготский Л.В. // Собрание сочинений: В 3 т. - М.: Педагогика, 1982.
9. Головань Т. Пізнавальний інтерес як чинник підвищення ефективності процесу навчання / Т. Головань // Рідна школа. – 2004. – № 6. – С. 15–17.
10. Гумінська О. Використання мультимедійних засобів – оновлення методики викладання мистецтв / О. Гумінська // Мистецтво та освіта : науково-методичний журнал. - 2009. - № 3. - С. 21-26.
11. Дабіжа Л.П. Використання навчальних комп'ютерних програм в образотворчій діяльності молодших школярів / Л.П. Дабіжа // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми.– Випуск 46. – Київ – Вінниця, 2016.– С.13-17.
12. Давидова Г. Н. Нетрадиційні техніки малювання в ДНЗ. Частина 1, 2 / Г.Н. Давидова // Скрипторій. – 2008. – с. 176.
13. Данилова Л. Розвивати пізнавальну активність учнів / Данилова Л. // Рідна школа. – 2002. – № 6. – С. 18-20. 3. Заболотний О. Розвиток навчально-пізнавальної активності учнів / Заболотний О. // Дивослово. – 2004. – № 12. – С. 27-29.
14. Демиденко В.К. Виховання інтересу в учнів до навчання / В.К. Демиденко - К.: Знання, 1978. – 128 с.
15. Дмитрук І.В. Стимулюючі методи розвитку пізнавальної активності і мислення учнів / І.В.Дмитрук //Педагогічний пошук.-2001.-№4.-С.24-26.

16. Дудка І. С. Використання мультимедійних технологій у процесі навчання / І. С. Дудка // Завуч. -2008. – № 31. – С. 10 – 12
17. Дюдіна О. Пізнавальна діяльність молодших школярів на уроці/ О.Дюдіна // Початкова школа. - 2006. - № 6. - С. 14-16
18. Жупанюк А. Технічні прийоми в образотворчому мистецтві: поради педагогам / А.Жупанюк // Шкільний світ. - 2006. - Жовт. № 40. - С. 15-16.
19. Занков Л.В. Избранные педагогические труды / Л.В Занков. - М.: Педагогика, 1990. – 438 с.
20. Зубалій Н.П. Виховання у шестилітніх позитивного ставлення до навчання / Н.П. Зубалій. - К.: Радянська школа, 1982. – 116 с.
21. Ільяницька Л. С. Ігрові проблемні ситуації / Л. С. Ільяницька // Школа. – 2004. – № 7. – С. 27 – 28.
22. Кабиш І. Ю. Розвиток пізнавальних інтересів дітей молодшого шкільного віку / І. Ю. Кабиш. – К. : Освіта, 2011. – 47 с.
23. Кабиш І.І. Виховання культури сприймання образотворчого мистецтва / І.І. Кабиш // Поч. школа. – 1980. - № 2. – С. 45.
24. Казакова Р. Г. Малювання з дітьми дошкільного віку: нетрадиційні техніки, планування, конспекти занять / Р. Г. Казакова, Т. І. Сайганова, Є. М. Сєдова. — М. : Сфера, 2005. – 184 с.
25. Кардашов В.М. Шляхи активізації творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва / В.М. Кардашов // Поч. школа. – 1987. - №6. – с.23-27.
26. Кардашов В.М. Теорія і методика викладання образотворчого мистецтва: / В.М. Кардашов. – К.: Слово, 2007. –294 с.
27. Киричук О.І. Навчальні інтереси молодших школярів / О.І.Киричук. - К.: Радянська школа, 1982. – 97 с.
28. Комарова Т. С. Дитяча художня творчість / Т.С. Комарова. – М., 2005. – 245 с.
29. Коменский Я. А. Великая дидактика / Я. А Коменский // Избранные педагогические сочинения: В 2 т. - М.: Педагогика, 1978.
30. Коновець С. Образотворче мистецтво як засіб активізації дитячої творчості / С. Коновець// Мистецтво і освіта. – 2009. – № 3. – С. 15 – 19.
31. Коновець С.В. Образотворче мистецтво в початковій школі: [метод. посіб.] / С.В. Коновець. – К.: Слово, 2000. – 79 с.
32. Конопко О.П. Перші кроки до мистецтва / О.П.Конопко // Початкова школа. - 2000. - №3. - С.25-28.
33. Котляр В.П. Основи образотворчого мистецтва і методика художнього виховання дітей: [навч. посіб.] / В.П. Котляр. – К.: Кондор, 2006. – 200 с.

34. Леонтьев А.Н. Деятельность – сознание – личность / А.Н. Леонтьев. - М., 1977.
35. Лесняк Н.В. Система роботи на уроках образотворчого мистецтва: [метод. посіб.] / Н.В. Лесняк. – Рівне, 2001. – 44 с.
36. Лозова В. І. Пізнавальна активність школярів (Спецкурс з дидактики) : навч. посібник для пед. ін-тів / В. І. Лозова. – Харків : Основа при ХДУ, 1990. – 89 с. 10.
37. Лозова В. І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів ; [монографія] / В. І. Лозова. – 2-ге вид., доп. – Харків : Харк. держ. пед. ун. ім. Г. С. Сковороди : О.В.С., 2000. – 164 с.
38. Любарська Л. Оцінка художньо-творчих робіт учнів образотворчого мистецтва / Л. Любарська, Л. Вовк – 2005.- № 12 – С. 56 – 59.
39. Максимюк С.П. Педагогіка : навчальний посібник / С. П. Максимюк. – К.: Кондор, 2009. – 670 с.
40. Малихіна О. Особливості мотивації учіння дітей молодшого шкільного віку / О.Малихіна // Початкова школа.- 2002.-№7.-С.51-54.
41. Мартиненко С. Діагностичні методики вивчення навчально-пізнавальної діяльності учнів початкової школи / С.Мартиненко // Початкова школа. - 2008. - № 4. - С. 52-55.
42. Масол Л. М. Впровадження нових програм з мистецтва і художньої культури / Л. М. Масол // Мистецтво і освіта. – 2001. – № 3.
43. Масол Л.М. Загальна мистецька освіта : теорія і практика : Монографія. / Л. М. Масол. – К.: Промінь, 2006. – 432 с.
44. Методичні рекомендації щодо вивчення дисциплін художньо-естетичного циклу / М. Демчишин, О. Корнілова, Л. Масол, А. Поліщук, С. Федун // Мистецтво та освіта : Науково-методичний журнал. – 2005. – N2. - С. 4-8.
45. Морозова Н. Т. Учителю о познавательном интересе / Т. Н. Морозова // Психология и педагогика. – 2007. – № 2. – С. 7–10.
46. Онищук В. О. Шлях до глибоких знань / В. О. Онищук. – К. : Знання, 1999. – 47 с.
47. Онофрійчук Л.М. Синтез мистецтв як фактор творчого виховання учнів підліткового віку /Л.М. Онофрійчук // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: «педагогіка». 2017. № 1. С. 199-206.
48. Онофрійчук Л.М. Розвиток естетичної культури школярів у процесі позакласної музичної діяльності /Л.М. Онофрійчук // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми //Зб. наук. праць – вип. 41. Редкол. Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2015. С. 115-120.

49. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: Навчальний посібник / О.П. Рудницька. – К., 2002. – 270 с.
50. Савенков А.И. Коллективная изобразительная деятельность младших школьников: Проблемы теории и методики / А.И. Савенков // Нач. школа. - 1989. - №12. – с.73-77.
51. Савченко О. Я. Розвиток пізнавальної активності молодших школярів / О. Я. Савченко. – К.: Рад. Школа, 1982. – 176 с.
52. Сапронов И. А. Познательный интерес в структуре учебной мотивации младшего школьника / И. А. Сапронов // Проблемы педагогики и психологии.- 2008. - № 3. - С. 185-188
53. Середович В.В. Розвиток пізнавальної активності учнів початкових класів засобами образотворчого мистецтва / В.В. Середович // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: зб. наук. праць. – Рівне, 2001. – вип. 17. – с. 52–59.
54. Сироткина Е.Я. Как поддержать интерес ребенка к изобразительному искусству / Е.Я. Сироткина // Нач. школа. – 1997. - №2. – с.57-60.
55. Ситник В.Л. Художня праця та образотворче мистецтво / В.Л. Ситник // Бібліотечка вчителя початкової школи. - 2001. - Травень (№ 9). - С.2 - 4.
56. Сікора М.К, Павлишина Т.В У пошуках веселкових барв: [Викладання мистецьких дисциплін у школі] / М.К. Сікора, Т.В. Павлишина // Мистецтво та освіта. – 1998. – № 3. – С. 17 – 19.
57. Скаткин М.Н. Совершенствование процесса обучения / М.Н.Скаткин. - М.: Педагогика, 1971.
58. Соколова Н.Ю. Как активизировать познавательную деятельность учащихся / Соколова Н.Ю. // Педагогика. – 2001. – № 7. – С. 32-36.
59. Сухомлинський В.О. Моральні заповіді дитинства і юності / В.О.Сухомлинський. - К.: Радянська школа, 1966.
60. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям // Вибрані твори: В 5- ти т. / В. О. Сухомлинський. – К., 1977. - Т.3. – С.5-280
61. Сушенцев О. Сутність пізнавальної діяльності учнів / О.Сушенцев //Рідна школа. - 2002. - № 11. - С. 13-15
62. Шадріков В.Д. Про структуру пізнавальних здібностей / В.Д.Шадріков // Психологія.-1985.-№3.-С.38-46.
63. Шелестова Л. Як допомогти дитині стати творчою особистістю / Л. Шелестова. – К. – 2003. – 112 с.
64. Шушара Т. Активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів - вимога сьогодення / Т.Шушара //Рідна школа. - 2003. - № 2. - С. 11-13.
65. Щукина Г.И. Актуальные вопросы формирования познавательного интереса в обучении / Г.И. Щукина. – М.: Просвещение, 1984. – 160 с.

66. Янковська І. М. Формування навчально-пізнавальних умінь у молодших школярів засобами образотворчого мистецтва / І. М. Янковська // Мистецтво в школі. Зб. стат. – К : УДПУ ім. М.П. Драгоманова 1997. – Вип. 2. – С. 104 – 110.

67. LM Onofrichuk, IS Sidorova. CONCEPTUAL APPROACHES TO THE FORMATION OF THE BASICS OF STUDENTS' AESTHETIC CULTURE Development and modernization of social sciences: experience of Poland and prospects of Ukraine: Collective monograph. Vol. 3. Lublin: Izdevnieciba "Baltija Publishing", 2017. P.154-170.